

Krystyna Dąbek

Czytam, piszę, rozumiem

Pomoc dla nauczycieli przedszkoli
i nauczania wczesnoszkolnego

Z Jackiem w świat liter, sylab, wyrazów, zdań

Opole 2016

© Copyright by Wydawnictwo Nowik Sp. j. 2016
Wydawnictwo Nowik Sp. j. 45-061 Opole, ul. Katowicka 39/104

Wydanie pierwsze, Opole 2016

ISBN: 978-83-62687-90-9

OPRACOWANIE REDAKCYJNE: Łukasz Sawicki

SKŁAD I ŁAMANIE: Hanna Piotrewicz-Nowik

PROJEKT OKŁADKI I RYSUNKI: Marta Wolna

Wszelkie prawa zastrzeżone. Rozpowszechnianie bez zgody Wydawcy całości publikacji lub jej fragmentów w jakiegokolwiek postaci jest zabronione.

Kopiowanie metodą kserograficzną, fotograficzną, umieszczanie na nośnikach magnetycznych, optycznych i innych narusza prawa autorskie niniejszej publikacji.

Kserowanie zabija książki!

Szanowny Czytelniku, jeżeli chcesz wyrazić swoją opinię na temat tej publikacji, prosimy o kontakt mailowy matma@nowik.com.pl lub wypełnienie formularza na naszej stronie www.nowik.com.pl

Wydrukowane w Polsce

Szczegółowe informacje o naszych publikacjach na www.nowik.com.pl

Dystrybucja:

Wydawnictwo Nowik Sp.j. Biuro Handlowe:

45-061 Opole, ul. Katowicka 39/104

Tel./fax 77 454 36 04

<http://www.nowik.com.pl> e-mail: biuro@nowik.com.pl

Spis treści

Słowo wstępne	5
Krótko o czytaniu	6
Propozycje zadań	9
1. Coś dla oka	9
2. Coś dla ucha i oka	12
3. Podskok, sylaba, słowo	13
4. L, P, O	14
5. Ratunku, co robić	15
6. Kto pierwszy	16
7. Pociąg z ilustracji i nie tylko	16
8. Pociąg z liter i nie tylko	21
9. Mój, twój dom	28
10. Litera do liczby	32
11. Cegielka do cegielki	35
12. Packą w literę	40
13. Pingwinek	41
14. Moja litera	42
15. Moja karta	44
16. Piszę książkę... swoją książkę!	45
17. Od litery do litery i wyrazu	46
18. Targowisko liter	48
19. Słucham czy słyszę – słyszę czy słucham	50
20. Instrukcja	52
21. Literowa kostka	54
22. W tunelu	59
23. Tarcza/plansza	60
24. Szachownica	61
25. Wieszamy koszulki	64
26. Pomyśl, ułóż	67
Bibliografia	69

*Jackowi za krytykę i ciągłe poszukiwania...
Za trudy pracy, inspirację
dziękuję moim dzieciom.*

Słowo wstępne

W ręce Państwa oddaję drugą książkę z serii Z Jackiem świat..., tym razem proponuję ćwiczenia kształtujące umiejętność czytania. Prezentowany zbiór ma charakter wspierający proces nabywania umiejętności czytania, uwzględnia wielokierunkową aktywność dziecka, wprowadza element zabawy i sprzyja koncentracji uwagi. Ćwiczenia ułożone są od najprostszego do coraz trudniejszego. Opisano je w wersji podstawowej oraz kilku wariantach, każdy z nich może być osobnym ćwiczeniem. Mam nadzieję, że przedstawione w książce pomysły przyczynią się do urozmaicenia nauki czytania, pozwolą uniknąć nudy.

Oto jedna z sytuacji, która miała miejsce w klasie podczas przeprowadzania jednego z proponowanych ćwiczeń:

– Jacuś, co robisz?

– Pomagam Leniwkowi rozwiązać zadanie, on „zawiesił się” i nie wie, co ma zrobić, Aktywek pracuje z Zuzią, więc ja zajmę się Leniwkiem.

Jacuś głośno mówi, co ma zrobić Leniwek, aby odczytać szyfr. W pewnym momencie Jacuś milknie, zastanawia się i po chwili znowu zaczyna mówić:

– Mamy już prawie wszystkie litery, jeszcze tylko ten kwadrat, patrz – pokazuje Leniwkowi figurę na kartce.

– Kiedy za kwadrat postawię literę..., no jaką literę, zapomniałem, nie pamiętam. Musimy podejść do tablicy i sprawdzić, tam wisi kod.

Jacuś z Leniwkiem w ręku podchodzi do tablicy, szuka kwadratu, zadaje pytanie kierowane do Leniwka:

– Poszukaj, gdzie ukrył się kwadrat, pamiętasz jak wygląda, ja wiem, ma równe te, nooo..., boki. Popatrz, kwadrat jest tutaj, zaraz sprawdzimy, jaka litera się pod nim ukryła. No patrz, to litera „Ż”. Zadowolony chłopiec wraca na miejsce, bierze ołówki i rozkodowuje szyfr: „WIEŻA” (Leniwek i Aktywek to klasowe maskotki).

Jacuś, Zuzia i inne dzieci przemieszczają się po klasie, podchodzą do tablicy, sprawdzają jakie litery kryją się pod figurami geometrycznymi, rozkodowują szyfr, samodzielnie lub z koleżanką czy kolegą. W klasie nie panuje idealna cisza, słychać raczej gwar. Po chwili nauczyciel zaczyna z dziećmi zabawę, po której stawia przed nimi kolejne zadania.

Teraz nie pozostaje mi już nic innego, jak zaprosić Państwa do lektury.

Krótko o czytaniu

Nowy tornister, w tornistrze nowy piórnik, zatemperowany ołówek i kolorowe kredki, piękne, czyste zeszyty, elementarz... Jacek z uśmiechem na twarzy maszeruje do szkoły. Z nadzieją przekracza jej próg. „Na pewno będzie dobrze, poradzę sobie” – myśli. Potem poznaje litery, głoskuje słowa, czyta sylaby, wyrazy, dokonuje ich analizy i syntezy. Jest szczęśliwy, otwiera się przed nim nowy świat.

Pojawia się pytanie, czy Jacek jest gotowy do czytania i pisania (on sam doskonale wie, że – TAK, ma motywację, chce, jego brat i siostra czytają, więc to nie może być trudne, przecież zna niektóre litery, w przedszkolu odszukiwał etykietkę ze swoim imieniem, wycinał litery z gazety, rozpoznawał szyldy i reklamy, da radę). Czym zatem jest gotowość do nauki czytania i pisania a czym jest samo czytanie i pisanie. Definicji jest wiele, warto je poznać, aby zrozumieć, jak TRUDNY I ZŁOŻONY TO PROCES, ile sprawności dziecko musi posiadać i opanować, aby z sukcesem kształtować, a później rozwijać i doskonalić te umiejętności. Przede wszystkim należy pamiętać, że „gotowość nie jest stanem, na który wystarczy po prostu czekać, ale trzeba ją wykształcić”¹, stymulować, uwrażliwiać na znaki pisma, odkrywać. Gotowość do nauki czytania i pisania to „osiągnięcie przez dziecko takiego poziomu rozwoju fizycznego, społecznego i psychicznego, że staje się ono wrażliwe i podatne na systematyczne nauczanie czytania i pisania”². Warto zaznaczyć, iż w gotowości do podjęcia nauki czytania i pisania, oprócz dojrzałości, treningu wychowawczego oraz zdobytych indywidualnie doświadczeń, istotną rolę dogrywa aspekt psychomotoryczny dotyczący rozwoju funkcji wzrokowych, słuchowych, ruchowych, istotnych dla procesu czytania. Na czytanie i pisanie składają się dwa aspekty: techniczny i poznawczy. Aspekt techniczny uwzględnia „sferę procesów percepcyjno-motorycznych oraz podstawowe umiejętności językowe takie, jak:

- a. Adekwatny poziom percepcji wzrokowej.
- b. Adekwatny poziom sprawności ruchowych, grafomotorycznych, w tym lateralizację o typie ustalonym oraz elementarne umiejętności w zakresie orientacji przestrzennej (prawa – lewa, góra – dół względem siebie i innych osób).

¹ J. S. Bruner, *Poza dostarczone informacje. Studia z psychologii poznawania*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978, s. 778.

² G. Krasowicz-Kupis, *Rozwój i ocena umiejętności czytania dzieci sześćioletnich*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2006, s. 4.

- c. Właściwy dla wieku poziom integracji wzrokowo-ruchowej oraz integracji percepcyjno-motorycznej w innych zakresach.
- d. Odpowiedni poziom percepcji słuchowej – różnicowanie cech dźwięków, różnicowanie mowy i innych dźwięków, percepcja i odtwarzanie rymów, pamięć słuchowa.
- e. Adekwatny rozwój mowy – prawidłowa wymowa, umiejętność budowania różnego typu wypowiedzi, rozumienie wypowiedzi, przyswojenie podstawowych umiejętności językowych – fonologicznych, morfologiczno-składniowych, semantycznych, pamięć werbalna, w tym fonologiczna.
- f. Świadomość językowa na poziomie fonologicznym i morfologiczno-składniowym, a także semantycznym i pragmatycznym.
- g. Świadomość pisma jako systemu znaków, który rządzi się swoistymi regułami i ma określone odniesienie do mowy i rzeczywistości.
- h. Adekwatne sprawności w zakresie uwagi oraz pamięci, w tym pamięci krótkotrwałej i operacyjnej³.

Zaś aspekt poznawczy powinien obejmować rozwój podstawowych umiejętności językowych, „w tym także poziom myślenia umożliwiający dokonywanie operacji na języku jako materiale komunikacji (świadomość językowa) oraz rozumienie i krytyczny stosunek do czytanych tekstów (świadomość językowa semantyczna i pragmatyczna)”⁴. Oprócz tych aspektów ważne znaczenie dla nauki czytania i pisania ma motywacja dziecka, „aspekt emocjonalno-motywacyjny można uznać za ten, który w istocie decyduje o tym, jak proces nabywania tych umiejętności będzie przebiegał – czy dziecko nauczy się czytać samodzielnie [...] czy proces ten przybierze postać treningu nauczania czytania i pisania prowadzonego metodą – krok po kroku – przez dorosłego”⁵.

Jacek bardzo chce się nauczyć czytać i pisać. Wie, że są to umiejętności bardzo ważne w życiu, często widzi czytające rodzeństwo, tatę i mamę. Lubi słuchać czytanych bajek, opowiadań, sam wymyśla i zapisuje swoje własne opowiadki, część zapisuje obrazkami lub piktogramami, gdzieś tam pojawiają się litery i wyrazy. Cieszy się, bo potrafi przeczytać to, co sam „napisał”, umie zakodować i rozkodować swój własny „szyfr”. Na czym zatem polega czytanie? „Czytanie polega na rozpoznawaniu drukowanych lub pisanych symboli, które służą jako bodźce do przywoływania znaczeń nagromadzonych dzięki wcześniejszym doświadczeniom życiowym i tworzeniu nowych znaczeń drogą manipulowania pojęciami, które czytelnik posiada”⁶. W procesie czytania dążymy do zrozumienia zapisanych treści, ich analizowania, przetwarzania, czytanie daje możliwość zdobywania nowej i poszerzenia wiedzy już posiadanej oraz pozyskiwania informa-

³ Tamże, s. 41–42.

⁴ E. Jaszczyszyn, *Modele edukacji czytelniczej w przedszkolu a gotowość do czytania i umiejętności czytania dzieci sześciolletnich*, Trans Humana, Białystok 2010, s. 20.

⁵ A. Brzezińska, *Gotowość dzieci w wieku przedszkolnym*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1987, s.48.

⁶ M. A. Tinker, *Podstawy efektywnego czytania*, tłum. K. Dudziak, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980, s. 15.

cji z różnych źródeł. Umiejętność czytania związana jest z umiejętnością pisania, tutaj również wyróżnia się aspekt techniczny, który „wiąże się z dekodowaniem dźwięków mowy i transponowaniem ich na skonwencjonalizowane znaki graficzne z wykorzystaniem określonych reguł ortograficznych i gramatycznych. Aspekt formalny wyraża się w umiejętności redagowania prostych wypowiedzi pisemnych zgodnych z kulturową konwencją i wyznaczonych powszechnie przyjętym modelem. Natomiast aspekt pragmatyczno-twórczy zawiera w sobie ostateczny sens pisania, wyrażanie siebie, swoich myśli, uczuć...”⁷. Tyle teorii, teraz proponuję już ćwiczenia i zabawy wprowadzające dzieci w proces czytania i pisania.

⁷ D. Klus-Stańska, M. Nowicka, *Sensy i bezsensy edukacji wczesnoszkolnej*, WSiP, Warszawa 2005, s.45–46.

Propozycje zadań

1. Coś dla oka

Pomoce:

- ⇒ rzutnik multimedialny lub kartki formatu A3,
- ⇒ kartka dla każdego dziecka,
- ⇒ figury geometryczne,
- ⇒ ilustracje,
- ⇒ kartki z literami,
- ⇒ przybory do pisania, rysowania.

Ćwiczenie zaczynamy od zabawy ruchowej, nauczyciel mówi nazwy figur geometrycznych, dzieci na każdą figurę reagują ustalonym ruchem (np.: nauczyciel mówi trójkąt – dzieci trzy razy podskakują, kwadrat – dzieci wyprostowanymi przed sobą rękoma klaszczą cztery razy, „prostokąt” – cztery razy klaszczą nad głową, koło – ruchem ramion zataczają przed sobą duże koło). Następnie przechodzimy do ćwiczenia właściwego, nauczyciel pokazuje figury (na ekranie przy użyciu rzutnika lub na dużych kartkach), zadanie dzieci polega na narysowaniu pokazanej figury. Figury należy pokazywać w odpowiednim tempie – tak, aby dzieci zdążyły je narysować. Dzieci rysują figury na przygotowanych schematach okienkowych, w każdym okienku rysują jedną figurę. Oto schemat:

--	--	--	--	--	--

W ćwiczeniu można również posłużyć się zbiorem gotowych – wyciętych figur, spośród których dzieci wybierają te, które właśnie były demonstrowane, należy wówczas przygotować zestaw figur dla każdego dziecka (proponuję przygotować więcej figur, nie tylko tyle, ile zamierzamy demonstrować, dziecko będzie musiało się zastanowić i zdecydować, którą figurę wybrać). Wersja z wyciętymi figurami to propozycja dla dzieci na jedną z pierwszych aktywności,

następna to już samodzielne narysowanie przez dziecko demonstrowanej figury. Można również pokazywać ilustracje: kwiat, koza, koperta itp., które dzieci rysują na swoich schematach, umieszczając je w odpowiednich okienkach schematu i zachowując kierunek pisania oraz czytania.

Podczas czytania oko wykonuje szybkie ruchy skokowe z litery na literę i pozostaje tam do czasu rozpoznania danego znaku (fiksacji wzroku). W sytuacji, kiedy nie nastąpiła identyfikacja znaku literowego, oko wykonuje ruch wsteczny (saka-dę regresywną). Ponieważ oko w trakcie czytania i pisania wykonuje ruchy nie tylko od lewej strony do prawej, ale również z góry w dół, proponuję zastosować inny układ schematu, aby uwrażliwić oko właśnie na ruch z góry w dół. Do tej wersji ćwiczenia należy przygotować schemat pionowy, umożliwiający kodowanie z góry do dołu, oto schemat:

Dziecko otrzymuje schemat, nauczyciel pokazuje tak jak w poprzednim opisie figury, dzieci je rysują, zachowując kierunek zapisu z góry w dół.

1. Ćwiczenie można przeprowadzić w kilku wariantach, od najprostszego do trudniejszego:
2. nauczyciel pokazuje figury tylko w jednym kolorze, dzieci zwracają uwagę na kształt figury (jedną cechę zbioru);
3. pokazujemy figury w tym samym kolorze, ale w różnej ilości, np.: pierwszy slajd – niebieski trójkąt, drugi slajd – dwa niebieskie koła, trzeci – trzy niebieskie trójkąty, dzieci zwracają uwagę na kształt oraz ilość elementów;
4. pokazujemy figury w różnych kolorach (zaczynamy od dwóch kolorów), na każdym slajdzie jedna figura, np.: pierwszy slajd – niebieski trójkąt, drugi – zielone koło itd., dzieci zwracają uwagę na kształt i kolor (dwie cechy);
5. pokazujemy figury w różnych kolorach i w różnej ilości, np.: pierwszy slajd – dwa koła, jedno zielone, drugie żółte, drugi slajd – jeden czerwony trójkąt, slajd trzeci – dwa niebieskie prostokąty, jedno zielone koło (dzieci zwracają uwagę na kształt, kolor i ilość);
6. pokazujemy elementy nienależące do tej samej kategorii (figury, zabawki), dzieci zwracają uwagę na kategorię, kolor, ilość,
7. pokazujemy ilustracje: dom, motyl, oko – dzieci w okienkach rysują to, co zobaczyły.

Ćwiczenie można przeprowadzić na materiale literowym. Sprawdza się przy wprowadzaniu kolejnych liter pisanych. Przygotowujemy, tak jak w poprzednim ćwiczeniu, schemat:

--	--	--	--	--	--

I pokazujemy (na ekranie lub dużych kartkach) litery, dzieci zapisują je w okienkach schematu. Schemat pozwala zachować kierunek pisania, od le-

wej do prawej strony, dzieci wpisują litery w miarę ich demonstracji w kolejne okienka. Oto warianty ćwiczenia:

1. pokazujemy dzieciom litery wielkie drukowane, dzieci w zbiorze liter drukowanych wyszukują pokazaną literę i nakładają na pierwsze okienko;
2. pokazujemy dzieciom litery wielkie drukowane, dzieci zapisują w okienkach ich odpowiednik pisany;
3. pokazujemy litery – raz wielką drukowaną raz małą drukowaną, dzieci zapisują ich odpowiedniki pisane;
4. pokazujemy na jednej kartce lub slajdzie dwie litery: wielką i małą, niekoniecznie w zestawie ta sama wielka i mała litera drukowana:

A a

B b

raczej w kombinacjach mieszanych:

C s

K g

T d

l ł

Będzie to jednocześnie ćwiczenie na koncentrację uwagi, pozwoli również uniknąć schematyzmu;

1. pokazujemy sylaby (zapisane literami drukowanymi lub pisanymi), dzieci zapisują je w kolejnych okienkach schematu, używają liter pisanych;
2. pokazujemy ilustrację: *oko* – dzieci w pierwsze okienka zapisują pierwszą literę wyrazu: „o”, pokazujemy: *kot* – dzieci zapisują w drugim okienku: „k”;
3. pokazujemy ilustracje, dzieci zapisują w okienka schematu pierwszą sylabę nazwy ilustracji, np.: *telefon* – dzieci piszą „te”, *buty* – dzieci piszą „bu”;
4. pokazujemy ilustracje, dzieci zapisują w okienkach ostatnią głoskę nazwy ilustracji, np.: *balon* – dzieci piszą „n”, *dym* dzieci piszą „m”.

Doskonalimy:

- analizę i syntezę wzrokowo-słuchową,
- różnicowanie nagłosu i wygłosu,
- rozpoznawanie liter,
- kodowanie i dekodowanie różnych symboli (nie tylko liter).

Utrwalamy:

- znajomość liter pisanych i drukowanych,
- kierunek pisanie i czytania (od lewej strony do prawej).

Kształcimy:

- umiejętność zamiany litery drukowanej na pisaną,
- umiejętność dokonywania podziału słów na głoski i sylaby, wyrazów na litery i sylaby,
- spostrzegawczość i dokładność.

2. Coś dla ucha i oka

Pomoce:

- ⇒ figury geometryczne (pokazywane na kartkach lub na slajdach),
- ⇒ przybory do rysowania,
- ⇒ kartka.

Teraz coś dla oka i ucha – ćwiczenie rozwijające integrację percepcyjno-motoryczną oraz pamięć wzrokową, słuchową i ruchową. Stanowi wstęp przed pracą na materiale literowym, wdrażając jednocześnie do umiejętności kodowania i dekodowania.

Daje dzieciom sporo zabawy i radości. Oto przebieg ćwiczenia. Umawiamy się z dziećmi, w jaki sposób reagujemy na pojawiające się figury (tak jak w poprzednim ćwiczeniu), np.: na trójkąt reagujemy trzema tupnięciami nogą w podłogę, na koło – klaśnięciem itp. Nauczyciel pokazuje figury, dzieci „czytają” je ruchem. Zaczynamy ćwiczenie od schematu działania: figura – ruch (bodziec wzrokowy, reakcja). Nauczyciel pokazuje figurę, dzieci odkodowują ją ruchem, następnie pokazuje drugą figurę, dzieci znów ją odkodowują itd. Następnie wersja trudniejsza, nauczyciel pokazuje serię figur (3, 4 figury), po zakończeniu demonstracji, dzieci odczytują pokazywaną serię odpowiednią sekwencją ruchów, np.: nauczyciel pokazał: koło, koło, trójkąt, dzieci – wykonują następujące ruchy: klaśnięcie, klaśnięcie, trzy tupnięcia nogą o podłogę.

Skoro dzieci już „czytały”, to teraz kolej na „pisanie”. Można przeprowadzić dyktando, zamianę sygnału dźwiękowo-ruchowego na figurę. Każde dziecko ma przed sobą kartkę i kredki. Zaczynamy od schematu działania: ruch – figura. Nauczyciel klaszcze, dzieci na kartkach rysują koło, nauczyciel tupie trzy razy nogą w podłogę, dzieci rysują trójkąt. Wersja trudniejsza – dzieci zapamiętują sekwencję ruchów nauczyciela: trzy tupnięcia nogą o podłogę, klaśnięcie, klaśnięcie, trzy tupnięcia, na umówiony sygnał zaczynają rysować figury odpowiadające sekwencji ruchów: trójkąt, koło, koło, trójkąt. Ćwiczenie można wykonywać zespołowo (lider + zespół), w parach lub w układzie nauczyciel – uczeń.

Doskonalimy:

- analizę i syntezę wzrokowo-słuchową,
- pamięć wzrokową, słuchową, motoryczną,
- koncentrację,
- umiejętność kodowania i dekodowania znaków,
- umiejętność różnicowania figur geometrycznych.

Utrwalamy:

- właściwości figur geometrycznych.

Kształcimy:

- spostrzegawczość i dokładność.